

שיעורי ליל שבת

שיעור מורינו הגאון רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

גליון מס' 58 – תשע"ז

בית הכנסת המרכזי שיכון ה'

יהודי הנמצא במקום שאין יכול לכוין בו בתפילתו האם יתפלל ללא כונה?

**אם אינו מכוין את פירוש המילות כיון שחושב
מחשבות זרות, כיצד יתכן שיש לו את הכונה
המוכרחת של 'עומד לפני המלך'?**

בעיקר יסוד הגר"ח מבריסק זצ"ל שהכונה המוכרחת בתפילה היא 'עומד לפני המלך' אף שאינו מכוון את פירוש המילות, הקשה החזו"א (בגליונות שם) כיצד ניתן לומר כן הרי במציאות אדם שאינו מכוין את פירוש המילות זהו משום שמחשבתו נמצאת באותו זמן במחוזות אחרים, וא"כ ממילא אין הוא מכוין שעומד כעת לפני המלך, וכיצד ניתן לחלק בין הדברים?

והביאור בזה (וכן משמע מדברי החזו"א שם) דהרי זה תימה אם אותו מתפלל באמת נמצא במחוזות אחרים, מדוע הוא נשאר לעמוד במקומו ואינו הולך לאותם מקומות? אלא שעל אף מחשבתו הזרה, עדיין יש בו מעט מחשבה שעומד הוא כעת בתפילה לפני המלך, אף שלגבי פירוש המילות אין לו מחשבה כלל.

ושמעתי אודות הגאון רבי יהושע ארנברג זצ"ל שהיה דיין בת"א ובעמח"ס שו"ת 'דבר יהושע', והיה ג"כ בעל התפילה בביהמ"ד של כ"ק האדמו"ר רבי אהרן מבעלז זצ"ל בת"א, ופעם אחת בר"ח בחזרת הש"ץ מיד כשסיים קדושה שקע הגאון בלימוד ולתדהמת המתפללים עזב את מקום הש"ץ והלך לחדר 'אוצר הספרים' ומצאוהו שם שקוע בתלמודו, והמתפללים אמרו שזהו מהפעמים הבודדות שראו את קדוש ישראל רבי אהרן מבעלז מעלה חיוך על שפתיו.

ובאמת אצלו זו היתה שקיעות מוחלטת, אך כלל האנשים שנשארים במקומותיהם למרות מחשבותיהם, זהו משום שעדיין יש אצלם את המחשבה הבסיסית של 'עומד לפני המלך'.

ונשאלתי ביהודי העובד לפרנסתו שמחמת ימי החורף הקצרים פעמים רבות חוזר הוא ממקום עבודתו בזמן השקיעה, ובאמצע נסיעתו הוא עוצר את רכבו בצד הדרך ונעמד להתפלל מנחה, אך אינו מצליח לכוין במצב שכזה מאומה בתפילתו, ועתה הוא שואל האם עדיף שימשיך להתפלל בזמן ללא כונה, או שמא עדיף שיתפלל ערבית שתיים לתשלומין בכוונה?

והנה כתב השו"ע (ק"א ס"א) "המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות, ואם אינו יכול לכוין בכולם, לפחות יכוין ב'אבות', ואם לא כיון ב'אבות', אע"פ שכיון בכל השאר יחזור ויתפלל", וכתב ע"ז הרמ"א שם "והאידנא אין חוזרין בשביל חסרון כונה, שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין וא"כ למה יחזור".

ונמצא מדברי הרמ"א שבזמנינו שיש חשש גדול דאף בחזרה לא יצליח לכוין אין לחזור בשביל חסרון כוונה, ולכאור' א"כ ה"ה בנידונינו יכול להתפלל בצד הדרך אע"פ שאין יכול לכוין בצד הדרך אפי' באבות, וכפי שאין אנו חוזרים ומתפללים בשביל חסרון הכונה.

אך אין הנידון דומה לראיה, דהרמ"א קאי במצב של דיעבד, שהמתפלל אע"פ שחייב לכוין באבות מ"מ אם לא כיון בדיעבד לא יחזור ויתפלל, אך בנידונינו ששואל הוא האם לכתחילה להתפלל ללא כונה, אין להוכיח מדברי הרמ"א שאף לכתחילה יכול לעשות כן.

אלא שבסימן צ"ח (ס"ב) כתב השו"ע "לא יתפלל במקום שיש דבר המבטל את כונתו ולא בשעה המבטלת את כונתו, ועכשיו אין אנו נזהרין בכל זה מפני שאין אנו

מה עדיף תפילת 'תרח' בכוונה או שחרית בזמנה שלא בכוונה?

באחד מנסיעותיו של רבינו מרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א יחד עם כ"ק האדמו"ר מגור שליט"א לחיזוק ארצות הגולה, הסתפקו בני המשלחת האם להתפלל שחרית אחר 'עלות' קודם 'הנץ' (הקרויה בפי העם 'תרח') בשדה התעופה בכוונה, או להתפלל שחרית בנץ במטוס שלא בכוונה מחמת הדוחק וטילטולי המטוס.

והורה להם רבינו שליט"א שעדיף שיתפללו תפילת 'תרח' בכוונה, מאשר שיתפללו במטוס בנץ שלא בכוונה.

ושמעתי מהגרי"א דינר שליט"א שמרן הגר"ש וואזנר זצ"ל סיפר לו שבנסיעותיו במטוס לא התפלל בעמידה מחמת טלטולי המטוס ומעבר הדיילות, אלא היה מתפלל בישיבה וכך היה מכיין בתפילה כראוי.

מכוונים כ"כ בתפילה", ושמעינן מדבריו שאף לכתחילה יכול בזמנינו להתפלל במקום שמבטל את כוונתו כיון שממילא אין אנו נזהרים לכיין כ"כ בתפילה.

וכן כתב השו"ע (בסימן פ"ט ס"ד) "הצמא והרעב הרי הם בכלל החולים, אם יש בו יכולת לכיין את דעתו יתפלל, ואם לאו, אם רצה אל יתפלל עד שיאכל וישתה", וכתב המ"ב שם (ס"ק כ"ו) 'מלשון השו"ע' 'אם רצה' משמע שאינו מחויב לאכול ולשתות אע"פ שבלעדי האכילה והשתיה אין בו יכולת לכיין את דעתו בתפילה, והטעם משום דעכשיו בזמן הזה בלאו הכי אין מכוונים כ"כ', וא"כ שמעינן שחסרון הכונה אינו סיבה שלא יתפלל.

וקשה דמאיך כתב השו"ע (בסימן צ"ד ס"ו) "חולה מתפלל אפילו שוכב על צידו, והוא שיכול לכיין דעתו", ומבואר שחולה יכול להתפלל רק אם יש בו את היכולת לכיין בתפילתו, וזהו סתירה למש"כ גבי רעב ומי שנמצא במקום המבטל כונתו, שאף לכתחילה יכול להתפלל ללא כוונה.

ויש לבאר הדברים ע"פ יסודו של רבינו חיים הלוי זצ"ל (הלכ' תפילה פ"ד ה"א) שייסד שישנם שני סוגי כוונות בתפילה, הראשונה היא כוונת המילות שהיא מעכבת רק באבות, והשניה היא שיכוין שעומד הוא בתפילה לפני המלך, וכוונה זו

היא בכל התפילה, דאם חסרה לו כוונה זו של 'עומד לפני המלך' הרי"ז כמתעסק בעלמא וא"ז מעשה תפילה, אך אם יודע שעומד הוא לפני המלך אע"פ שאינו מכיין כלל את פירוש המילות יכול לעמוד ולהתפלל.

ולפי"ז צ"ל שלגבי רעב וצמא או הנמצא במקום המבטל כוונתו אין כוונת השו"ע שהוא נמצא במצב שאינו יודע שעומד הוא לפני המלך, אלא שמחמת מצבו אין הוא מסוגל לכיין את פירוש המילות, ומשום כך מותר לו להתפלל אף בחיסרון כוונה.

אך בענין של חולה הנידון הוא האם יש לו את הכוונה הבסיסית ביותר של 'עומד לפני המלך', ומשום כך כתב השו"ע שרק אם יש לו כוונה זו יכול להתפלל, שהרי בלא זה הרי זה כמתעסק וא"ז מעשה תפילה והרי הוא כשיכור גמור המבואר בשו"ע (סי' צ"ט ס"א) שאסור לו לעמוד ולהתפלל.

ומדוקדקים הדברים בלשון השו"ע והמ"ב, שכתבו גבי רעב וצמא והנמצא במקום המבטל כוונתו, דיכולים הם להתפלל כיון שבזמנינו אין מכוונים 'כ"כ', ומלשון 'כ"כ' משמע שכונה קלושה יש להם אלא שאין הם מכוונים כ"כ, והיינו שיודעים דעומדים הם לפני המלך אלא שאין מכוונים את פירוש המילות.

וא"כ בנידונינו הדבר יהא תלוי, דאם כשמתפלל בצד הדרך יש לו כונה של 'עומד לפני המלך' יכול לעשות כן, אך אם דעתו מוסחת באופן שאינו אוחז אפי' שעומד הוא לפני המלך אין יכול להתפלל, שהרי הוא כמתעסק בעלמא.

ואף שבמ"ב (ק"א ג') ובביה"ל (שם ד"ה ואם) יש משמעות שאין כונה כזו מספיקה אלא אם אינו יכול אפי' באבות לא יתפלל כלל אף אם יעבור זמן תפילה, כבר כתב הגר"ח קניבסקי שליט"א דנוהגים להתפלל, וכפי המבואר

מדברי הגר"ח זצ"ל דאם יודע שעומד לפני המלך אע"פ שאינו יודע כלל את פירוש המילות יתפלל. (אישי ישראל פ"א הערה י"ז).



יהודי שלא כיון ב'אבות' מדוע הוא שונה ממי שלא התפלל כלל, הרי הכוונה מעכבת?

רבינו מרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א מרבה לשאול על דברי הרמ"א (ק"א ס"א) שכתב דאף שהכוונה באבות מעכבת, אם לא כיון בזמנינו אין חוזרין, כיון שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין וא"כ למה יחזור.

ותמוה כיצד ניתן להבין פסק זה, הרי אדם שלא כיון באבות כיון שהכוונה מעכבת נחשב כאילו הוא עומד קודם התפילה, ובמה הוא שונה מאדם שלא התפלל כלל שמחוייב להתפלל אע"פ שיש סבירות גבוהה שלא יכוין אפי' באבות?

ויש שפירשו דכוונת הרמ"א היא, דדוקא אחד שלא כיון בזמן התפילה אמרין שאף שיחזור לא יכוין, אבל בתפילה הבאה אין סיבה שלא יכוין, וכן בכל תפילה שהולך להתפלל פעם ראשונה סמכין שיכוין, וראיה לדבר מדברי השע"צ (סי' צ"ו סק"ב) שכתב שאדם שהחזיק איזה חפץ בידו ומחמת כן לא כיון באבות חייב לחזור ולהתפלל, הרי שגם בזמן הזה מכוונים בתפילה ורק כשלא ידעין מדוע לא כיון בתפילתו אין מחזירין אותו אבל אם ידעין כמו התם שהחזיק חפץ חוזר ומתפלל.

ואולם נראה ליישב באופן אחר, דהנה ייסד הגר"ח מבריסק זצ"ל שישנם שני סוגי כוונות בתפילה, האחת היא כוונת המילים, והשניה היא כוונת 'עומד לפני המלך' שבלעדיה הרי הוא כמתעסק בעלמא ולא יצא יד"ח תפילה.

ושמעתי מרבינו הגרא"ל שטיינמן שליט"א, דהגאון רבי משה אהרן שטרן זצ"ל המשגיח דישיבת קמניץ שאל את מרן הרב מבריסק זצ"ל, דלפי דברי אביו הגר"ח דכוונת 'עומד לפני המלך' מעכבת בכל התפילה, נמצא שהמתפלל בעשרה ואחד מהם לא כיון ליבו שהוא 'עומד לפני המלך' לא יצאו כולם ידי חובת תפילה בציבור, והרוצה להתפלל תפילה בציבור עליו לחפש ציבור יראים ושלמים כדי שיהיו עשרה שמכוונים בתפילתם?

והשיב מרן הגר"ח מבריסק, שאע"פ שהאדם שלא כיון אינו יוצא יד"ח תפילה, מ"מ תפילתו נחשבת 'כחפצא של תפילה', ולכך יכול הוא להצטרף למנין עם שאר הציבור (ימלא פי תהלתך תפילה עמ' ר"ד-ר"ה, וכן בספר גליונות והערות על הגר"ח עמ' י"ז).

וכן כתב מרן הגרש"ז אורבך זצ"ל דמי שלא כיון באבות, אף שמעיקר הדין צריך לחזור ולהתפלל, אין ברכתו נחשבת לברכה לבטלה, כיון שהיה כאן ברכה בשלימותה דחסרון בכונה אינו גורם 'לברכה לבטלה', כיון ששם תפילה יש כאן (שיח הלכה סי' ק"א ס"ק ד').

ומצינו כע"ז בשו"ת הר צבי (סי' כ"ב ד"ה אמנם) שהביא מהאגלי טל שאף למ"ד מצוות צריכות כונה, מ"מ גם בלא כונה שם מצוה עליה, ולכך מי שאינו יכול לעשות המצוה בכונה חייב עכ"פ לעשותה אף בלא כונה, וה"נ בתפילה יתפלל כדי שיהא לו 'חפצא של תפילה'.

ולפי"ז נראה ליישב דברי הרמ"א, דיש חילוק מהותי בין אדם שלא התפלל כלל שאין לו מאומה, לבין אדם שהתפלל ולא כיון באבות, שאע"פ שלא יצא יד"ח נחשבת תפילתו 'כחפצא של תפילה' ומשום כך אינו חוזר ומתפלל.

הלכות חנוכה תשע"ז – א'

מוצש"ק חנוכה

א. השנה נר ראשון של חנוכה יוצא במוצש"ק (וישב) ונר אחרון במוצש"ק (מקץ), ויש להזדרז להדליק נ"ח מיד בגמר תפילת ערבית כדי שלא יעבור זמן ההדלקה (מעשה רב להגרי"א אות רל"ז, ופעם אחת איחר אחד מהמתפללים תפילת מעריב במוצש"ק וצוה הגרי"א שידליק מקודם נ"ח ואח"כ יתפלל, וידוע על הגה"צ רבי דוד בהרן זצ"ל מגדולי ירושלים שהזדרז מאד להדלקת נ"ח במוצ"ש, ופעם שהיו לצידו אנשים שהאריכו בתפילה ולא יכל לצאת מביהכ"נ, קפץ דרך חלון ורץ לביתו להדלקת הנרות, ומ"מ היה נוהג להבדיל ואח"כ להדליק, ואולם ברכה אחרונה על הכוס בירך רק לאחר ההדלקה, ע"י בס' ארח דוד, ולכן נכון להכין כבר מערב שבת הפתילות והשמן להדלקה למוצ"ש כדי שיוכל להדליק הנרות מיד שיחזור לביתו, ואם רוצה בשבת לומר לבני ביתו שיכינו את הנרות והשמן מיד במוצ"ש יאמר להם ע"י רמז שיש מצוה להדליק נרות במוצ"ש בהקדם האפשרי (שלמי תודה חנוכה סי' כ"ח).

ב. יש נוהגים להקדים תפילת ערבית במוצ"ש כשלושים וחמש ד' אחר השקיעה, ויש שמקדימים התפילה מ-ארבעים וחמש לארבעים ד' אחר השקיעה [ובלוח א"י כתב להתפלל 23 ד' אחר השקיעה, כדי להדליק שלושים וחמש ד' אחר השקיעה]. ויש שאין מקדימין כלל ומתפללין כבכל מוצאי שבת (הגרא"ל שטיינמן שליט"א), והנהוגים כל השנה כשיטת ר"ת לא ידליקו נר חנוכה קודם זמן זה (מבית לוי מועדים פרק ל"ה בשם הגר"ה וואזנר זצ"ל).

ג. אין אומרים ויתן לך בביהכ"נ אלא כל אחד יאמר בביתו אחרי הדלקת הנרות כמנהגו (לוח א"י).

ד. מדליקים נרות בבח"נ קודם הבדלה (שו"ע סי' תרפ"א ס"ב), ובבית יש בזה שתי דעות מה יקדים למה, י"א שמדליק ואח"כ מבדיל (רמ"א שם), וי"א דמבדיל ואח"כ מדליק (ט"ז ע"י מ"ב שם סק"ג), ודעביד כמר עביד דעביד כמר עביד (מ"ב שם), ובלוח א"י כתב שהמנהג שמדליק ואח"כ מבדיל, והחזו"א זצ"ל הבדיל ואח"כ הדליק, ובסוף ימיו הדליק ואח"כ הבדיל – ומי שעלול לאחר את זמן ההדלקה שהוא חצי שעה מצאת הכוכבים בודאי ידליק ואח"כ יבדיל, וכן מי שנכנס לביתו ופוגע בחנוכה תחילה ידליק קודם משום אין מעבירין על המצוות (הנהגות ופסקים הגרי"ח זוננפלד זצ"ל, והגר"נ קרליץ שליט"א כשהיה גר ב-ים והדליקו את החנוכה בחוץ היה מדליק ואח"כ מבדיל משום שפגע קודם בנ"ח, אבל כשהגיע לב"ב והדליק בחלון הבדיל קודם משום שהרבנית הכינה את הכוס להבדלה על השולחן ופגע בהבדלה קודם ואין מעבירין על המצוות).

ה. מי שנוהג להדליק נר חנוכה ואח"כ להבדיל ושכח לומר אתה חוננתנו בתפילה ובא לביתו בזריזות ובירך להדליק נר של חנוכה ונזכר שלא הבדיל בתפילה ולא אמר ברוך המבדיל בין קודש לחול והרי אסור לעשות מלאכה קודם שיבדיל מה יעשה? והנה העצה הטובה ביותר שאחד מבני הבית יוציאו בברוך המבדיל, ואם א"א נראה שידליק נר אחד ואח"כ יאמר ברוך המבדיל בין קודש לחול וימשיך להדליק שאר הנרות [ע"פ הרמ"א סי' רצ"ט סעי' י' דמלאכה קלה כמו הדלקת נר מותרת בלא הבדלה, ואף שהמ"ב כתב שהאחרונים מפקפקים על היתר זה, מ"מ כיון דנפק מפומיה דרמ"א ראוי הרמ"א לסמוך עליו כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, ומ"מ ראוי שיהרהר בלבו "ברוך המבדיל בין קודש לחול" קודם שידליק, והגר"ח קניבסקי שליט"א אמר שיאמר הוא עצמו ברוך המבדיל ולא נחשב הפסק דהוא כמו שאומר תנו אוכל לשור דלא נחשב הפסק, ואולם הגרא"ל שטיינמן שליט"א אמר דהוי הפסק ולא דמי לתנו אוכל לשור דהוי צורך האכילה משא"כ כאן דלא הוי צורך ההדלקה אלא צורך המלאכות].

מקום ההדלקה

ו. נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרה"ר, ואם יש חצר לפני הבית מניחו על פתח החצר מבחוץ, ואם הוא דר בקומה שניה או שאין לו פתח לרה"ר מניחו בחלון הסמוך לרה"ר (שו"ע סי' תרע"א ס"ה).

ז. חצרות שבזמנינו י"א שאין להם דין חצר משום שאין משתמשים בהם תשמישים צנועים כמו בדורות הקודמים שהיו מכבסים ומסתובבים שם בבגדי שינה, ולכן בזמנינו אין להדליק בפתח החצר ולא בכניסה לחדר מדרגות אלא ידליק בפתח הבית הפונה לרה"ר כגון אם גר בקומת קרקע ופתח ביתו נראה לרה"ר, ואם אינו פונה לרה"ר ידליק בחלון (מ"ן החזו"א זצ"ל ע"י דינים והנהגות פכ"ב אות א), ואולם י"א שגם החצרות וחדרי המדרגות שבזמנינו יש להם דין חצר, ויש להדליק בפתח החצר וחדרי המדרגות, ובמקום שאין פתח לחצר עושים צורת הפתח (מ"ן הגרי"ז זצ"ל ע"י שבות יצחק ה' חנוכה).

ח. מצוה להניחו משמאל לפתח כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל, ויהא מסובב במצוות (שו"ע שם סעי' ז'), ובצירוף טלית קטן שלובש בבגדיו הרי הם ג' מצוות שראשי תיבות שלהם צמ"ח ציצית מזוזה חנוכה (תשובות מהרי"ל סי' מ'), ואפילו כשיש כבר נרות אחרים משאר בני הבית, מ"מ יניח כל אחד שלו כדי שיהא מסובב במצוות שלו (חו"ט שני חנוכה פ"ט).

ט. צריך להניחו בטפח הסמוך לפתח בדוקא כדי שיהיה ניכר שבעל הבית הניחו שם (מ"ב שם סק"ל"א), ואם הניחו רחוק יותר י"א דהרי זה כמי שהדליק ברחוב ואינו יוצא יד"ח (לח"מ פ"ד מתנוכה ה"ד פניני חנוכה פ"ד עמ' פ"ט), וי"א שאין זה אלא דין לכתחילה משום שיש בזה יותר פרסומי ניסא אבל אין זה מעכב ובלבד שניכר שההדלקה משתייכת לבית (אילת השחר שבת כ"א, ובחו"ט שני מסתפק בזה), אמנם אם רבים מדליקים בפתח אחד כמו שמצוי בישיבות, רשאים להניח הנרות זה בצד זה אף שרק נרותיו של הראשון הם בטפח הסמוך לפתח, הואיל וניכר דכולם שייכים לפתח זה (הליכות שלמה פ"ד א' חוט שני שם).

(נכתב ע"י אחד השומעים)